ENIGE OPMERKINGEN OVER DE CONTROLE VAN DE RESULTATEN VOLGENS MONTGOMERY'S AUDITING (7e druk 1949).

door F. van Amerongen

Het vraagstuk van de internationale samenwerking tussen accountants is na de laatste oorlog als belangwekkend probleem naar voren getreden. De heer A. Goudekot heeft in zijn prae-advies en zijn rede voor de accountantsdag van 20 November 1948 een uiteenzetting gegeven van „De accountantsverklaring en haar betekenis in het internationale economische bestel”. Hij heeft daarbij een pleidooi gehouden voor een internationaal uniform accountantscertificaat, gebaseerd op gelijke controle-opvattingen en controle-methoden over de gehele deelnemende wereld. Er zullen slechts weinigen zijn die niet zouden willen medewerken aan de verwezenlijking van dit ideaal, ter bereiking waarvan nog een lange weg afgelegd zal moeten worden.

In dit verband kan het nuttig geacht worden te trachten de afstand te peilen tussen de Amerikaanse en de Nederlandse opvattingen met betrekking tot de controle van de resultaten. Immers, door de grote economische macht van de Verenigde Staten is het zeer waarschijnlijk dat vooral de Amerikaanse controle-opvattingen hun stempel zullen drukken op een eventuele internationale overeenkomst tot unificatie van de accountantsarbeid met betrekking tot het certificaat van de jaarrekening. Voor de Amerikaanse werkwijze gaan wij uit van het bekende werk van Montgomery, voor de Nederlandse baseren wij ons op de „klassieke” leer van de volkomen controle.

Wij willen daarom speciale aandacht aan de controle op de resultaten wijden, omdat wij ervan overtuigd zijn dat juist op dit punt de grootste kloof te overbruggen valt, niet alleen tussen de Verenigde Staten en Nederland, maar ook tussen andere landen en ons land.

De heer W. N. A. F. H. Stokvis heeft in zijn prae-advies en rede voor de accountantsdag 1950, getiteld „Opmerkingen ten aanzien van de ontwikkeling van het accountantsberoep”, de huidige stand van zaken op internationaal terrein nog eens in ogenschouw genomen. Bij zijn bespreking van het boek van Montgomery wees de heer Stokvis erop, dat, in tegenstelling met voorheen, duidelijk naar voren wordt gebracht dat controle van de winst- en verliesrekening belangrijk en onmisbaar wordt geacht, teneinde omtrent de jaarstukken de mening te kunnen geven: „whether they fairly state the financial position of a business at a given date and the results of its operations for a stated period, in conformity with generally accepted accounting principles, consistently applied”. Bij de bespreking van de term „balance-sheet audit” zegt Montgomery in Hoofdstuk I uitdrukkelijk dat deze term misschien enigszins misleidend is in zoverre dat men mocht denken dat de controle niet de winst- en verliesrekening zou hebben omvat. Dat is echter wel de bedoeling, want hij zegt dat de controle van de jaarrekening door de public accountant: „must adequately cover the statements of income”. Voor ons is nu de vraag belangrijk of die „adequate cover” van Montgomery ook naar onze opvattingen voldoende geacht kan worden.

Teneinde daarin een inzicht te verkrijgen moeten wij zien naar Hoofdstuk XX van zijn boek: „Income, costs and expenses”. Het valt ons daar onmiddellijk op dat Montgomery feitelijk begint met een soort al-

gemeen voorbehoud te geven voor de exactheid van de contrôle van de resultaten, waar hij zegt: „the auditor's examination of the income statement necessarily differs from his examination of the balance-sheet, since his examination of the income statement is not so detailed that he can assume the same degree of responsibility for classification of the items as he customarily does with respect to classification of items of the balance-sheet”.

Uit dit voorbehoud kunnen reeds gevolgtrekkingen worden gemaakt omtrent de richting waarin de schrijver heeft gedacht. De balans wordt dus zeer nauwkeurig gecontroleerd en, zo de voorgaande balans ook werd gecontroleerd, moet door vergelijking van begin- en eindvermogen het juiste bedrag van het totale resultaat te voorschijn komen. Slechts kan de accountant niet volledig instaan voor de juiste groepering van de winst- en verliesposten.

In het door ons zojuist aangehaalde citaat staat het niet zo duidelijk, maar dat de schrijver in deze richting heeft gedacht staat voor ons vast, te meer daar dit tevens volgt uit de volgende zinsnede uit zijn boek, nl. waar hij verantwoording aflegt over de stand van zaken met betrekking tot de volledigheid van de door de accountant gecontroleerde resultatenrekening. Hij zegt daar: „it follows that while the auditor does not attempt to ascertain that all items of income and expense are properly recorded, he should receive reasonable assurance from his examination that, in all material respects and in accordance with generally accepted accounting principles, the statements of income and surplus present fairly the results of operations”.

De accountant poogt dus niet om de volledigheid van de verantwoorde resultaten vast te stellen, maar zonder het te proberen moet hij toch uit zijn onderzoek redelijke zekerheid krijgen omtrent de volledigheid. Vermoedelijk is het de bedoeling van Montgomery dat de accountant niet verantwoordelijk gesteld mag worden voor de volledigheid van de in de administratie verantwoorde resultaten, maar tussen de bedrijven door moet hij toch voor zichzelf een inzicht trachten te verkrijgen in de betrouwbaarheid van de administratie op dit punt.

Alvorens te beginnen met zijn bespreking van de techniek van de contrôle van de resultaten neemt Montgomery dus twee belangrijke slagen om zijn arm en bij kennisneming van zijn werkwijze blijkt dat hij de twee gemaakte voorbehouden ten volle nodig heeft. Hoe gaat hij nl. te werk?

Zijn „basic procedures” bestaan uit: „1 Examination of the related balance-sheet accounts; 2. Review of the system of internal control; 3. Review, analysis and test of the operating accountants”. Uit de volgorde waarin Montgomery deze grondslagen van zijn contrôle behandelt blijkt weer dat hij uitgaat van de eindbalans en via een toetsing van de interne contrôle wil komen tot een beoordeling van de rekeningen van winst en verlies. Hij begint dus bij het eindvermogen en werkt terug naar de tussenliggende resultaten, voor de juiste groepering en volledigheid waarvan hij zich verlaat op de interne contrôle, voor welke laatste niet hij, maar de leiding van het bedrijf in de eerste plaats aansprakelijk is. De zelfstandige actie van de accountant bepaalt zich, afgezien van de balanscontrole, naast de toetsing van de werking van de interne contrôle tot het maken van cijferbeoordelingen en analyses van de rekeningen van winst en verlies, waarbij al naar de omstandigheden in meerdere of mindere mate steekproefsgewijs teruggevallen wordt op de originele bescheiden. Dit teruggrijpen op de originele bescheiden wordt niet ge-

daan zoals bij ons om door zelfstandige vaststelling van de cijfers de jaarrekening te verifiëren, doch in de eerste plaats om de betrouwbaarheid van de administratie te toetsen. In dit opzicht lijkt dus de Amerikaanse werkwijze veel overeen te komen met de in Nederland toegepaste voor investigations, ook daar na voorafgaande cijferbeoordeling toetsing van de betrouwbaarheid van de administratie. Het grote verschil is evenwel dat de Amerikanen op grond van deze werkzaamheden een certificaat van de jaarrekening menen te mogen afgeven.

De Amerikaanse werkwijze van boven naar beneden, nl. van eindrekening naar grondgegevens (steekproefsgewijs) behoeft principieel het verkrijgen van een organisch gesloten controle-keten niet uit te sluiten, maar toch kan deze volgorde van werken daarvoor niet logisch genoemd worden en vormt op zichzelf reeds een aanwijzing dat men praktisch nooit tot een gesloten ring komt, omdat deze eis nu eenmaal niet wordt gesteld. In de plaats van deze eis stelt men „waterdichtheid” van de organisatie van de interne controle, waarop de accountant vertrouwt, zij het dat hij zich steekproefsgewijs van de goede werking van deze organisatie op de hoogte dient te stellen.

Bezien wij de grondgedachte van de Nederlandse leer van de volkomen controle, dan stellen wij vast, dat het uitgangspunt een geheel ander is. Wij gaan uit van een bepaalde begintoestand van het vermogen, welke éénmaal door ons zelfstandig wordt vastgesteld en bepalen aan de hand van de handelingen die met dat vermogen, conform de aard van het bedrijf, worden verricht hoe groot het eindvermogen zal dienen te zijn. Wij trachten dus de „Soll-positie” van het eindvermogen vast te stellen, waardoor wij vanzelfsprekend geen voorbehouden behoeven te maken voor groepering en volledigheid van de resultaten. De juistheid hiervan wordt verkregen als bijproduct (of moeten wij spreken van hoofdproduct?) van onze controle, welke, door haar organische geslotenheid, normatief bepalend is voor de grootte van het eindvermogen.

Naast zijn uitwerking van de genoemde „basic procedures” wijdt Montgomery enige beschouwingen aan de controle van de verkopen, de inkopen en enkele vormen van inkomen. De volgorde van behandeling moet, gezien vanuit de Nederlandse gezichtshoek, wederom onlogisch genoemd worden. Eerst bespreekt de schrijver de controle van de opbrengsten, nl. achtereenvolgens de verkopen, de productie-inkomsten en diverse andere inkomsten, en daarna de controle van de inkopen en de kosten. Nogmaals zij hier opgemerkt dat deze behandelingswijze het verkrijgen van een controleketen niet behoeft uit te sluiten, doch gezien het feit dat praktisch nergens van een dergelijke gesloten controle wordt gesproken menen wij de wijze van bespreking als een zeer duidelijke aanwijzing van het achterwege blijven van een zodanige controle te mogen beschouwen.

Bij de controle van de verkopen merkt Montgomery op, dat de controle van de accountant zich gewoonlijk niet uitstrekt over een lange periode of over een groot aantal transacties. Neen, hij vertrouwt in de eerste plaats op zijn „evaluation” van de interne controle, zijn controle van de debiteuren en inventarissen en zijn generale beoordeling van de verkooprekeningen. Afgezien van het feit dat hij geen onderscheid maakt tussen controle van de verkoopkwantiteiten en de verkoopopbrengsten, blijkt hier wel zeer duidelijk tot welke excessen een onsystematische behandeling kan leiden. Er staat niet meer en niet minder dan dat hij de verkopen wil controleren met behulp van zijn controle op debiteuren. Om

het probleem van vaststelling van de volledigheid van de debiteuren bekommert Montgomery zich blijkbaar niet, wederom een bevestiging van onze hierboven bereikte conclusie: uitgaande van de eindbalans gaat hij terug naar de tussenliggende resultaten.

Zoals de heer Stokvis reeds opmerkte in zijn prae-advies is er één lichtpunt in de duisternis, nl. waar Montgomery opmerkt: "one of the best methods of sales verification is the correlation of units produced, adjusted by opening and closing inventories, with units sold". Hier begint dus de totaalcontrole van de verkopen te schemeren, maar zegt de schrijver: „this correlation is not always possible, it is usually practicable when the products are few and prices uniform". Uit deze zinsnede blijkt, dat Montgomery intuïtief de controle van de verkopen zou willen verrichten langs de weg van de hoeveelheidscontrole en de prijscontrole, maar dat hij zich door de praktische moeilijkheden van schommelende prijzen en grote aantallen artikelen onmiddellijk van zijn aanvankelijk juiste gedachte laat afbrengen.

Overigens wordt de bij Montgomery geconstateerde vooruitgang door de schrijver zelf helemaal niet behandeld als een belangrijke stap in de goede richting, want slechts terloops werd de boven aangehaalde opmerking gevoegd tussen andere, zoals: „in his examination the auditor may find helpful the comparison of certain ratios with those of prior years".

Bij de bespreking van de „operating revenues" heeft onze schrijver het slechts even over de controle van de inkomsten bij bedrijven van openbaar nut. Van de controle bij dergelijke bedrijven maakt Montgomery zich wel zeer gemakkelijk af. Moeilijkheden doen zich bij de public utilities niet voor, zegt hij, want alles is zo veilig als het maar kan: er is een groot aantal kleine klanten en een klein aantal grote klanten, bovendien worden inkomsten aan de cliënten gefactureerd en niet ineens in contanten ontvangen, terwijl tenslotte de interne controle goed is. Daarom bepaalt de accountant zich tot het nemen van enkele steekproeven naar de facturering van de inkomsten en steunt in meerdere mate op de interne controle, algemene cijferanalyses en — beoordelingen dan bij het gewone commerciële bedrijf. Derhalve niets over verbandcontrole en het (zo moeilijke) toepassen van kwantitatieve normen.

Een typische uiting van Amerikaanse controle-opvattingen treffen we verder aan bij de bespreking van „other income". Daar zegt Montgomery: „by its nature other income is usually more readily subject to verification than operating income and it is therefore incumbent upon the auditor to make such over-all tests as are reasonable in the circumstances". Hier staat letterlijk: omdat die andere inkomsten (zoals interest van effecten, huren van huizen) gemakkelijker te controleren zijn dan de bedrijfsinkomsten de accountant wel verplicht is om deze inkomsten goed te controleren, hetgeen dus bij de bedrijfsinkomsten niet het geval behoeft te zijn.

Dat de Amerikaanse accountant veel eerder geneigd is op iets of iemand te steunen dan zijn Nederlandse collega blijkt uit de volgende zinsnede, waar de schrijver het heeft over de controle op huishuren: „when collections and leasing of properties is in charge of a reputable agent, it may not be necessary to examine the transactions in detail if the agent's reports are comprehensive and are reviewed by a person within the client's organisation".

Bij de controle van de inkopen en onkosten zegt Montgomery dat deze, evenals de controle van de verkopen niet in detail zal geschieden, ter-

wijl zijn belangrijkste steun zal worden gezocht in de interne controle, onderzoek van de samenhangende balansrekeningen en algemene cijferbeoordelingen. Maar, zegt hij, tengevolge van de grotere verscheidenheid in de aard van de inkopen en onkosten vergeleken met de verkopen en bedrijfsinkomsten zal deze controle van de uitgaven hem meer tijd kosten dan die van de inkomsten. Met veel goede wil zouden we hierin een optimistisch geluid menen te kunnen bespeuren in de richting van totaalcontrole van de verkopen als negatieve controle volgend op de positieve controle van de ingaande zijde van de goederenbeweging. Helaas is dit niet zo, want ook bij de inkopen begint Montgomery met een „break down” en analyse van de kostenrekeningen, aan de hand waarvan hij gaat bepalen in welke mate steekproeven naar de originele bescheiden moeten plaats vinden. Over de waarde van deze steekproevencontrole heeft Prof. Dr S. Kleerekoper reeds het nodige gezegd in zijn artikelenreeks in het M.A.B. van 1933.

Typisch is ook nog de opmerking, dat Montgomery het ontbreken van een voucher niet zo belangrijk vindt, want, zegt hij, een fraudeur zal wel zorgen voor een echt uitziend stuk. Hij is zich blijkbaar niet bewust dat hij met deze opmerking zijn eigen steunen op de interne organisatie ondergraaft, immers als dit mogelijk is, is de organisatie niet „waterdicht”. De Nederlandse accountant zou met zijn controle van de goederenbeweging een belangwekkende fraude ontdekken, waartoe Montgomery de kans te enen male mist.

Bij onze hierboven gegeven beschouwingen hebben wij de „internal control” van Montgomery gelaten voor wat zij is en slechts geconstateerd dat zij in de gedachtegang van de schrijver „waterdicht” moet zijn. Waar de schrijver in zijn boek zo veelvuldig met interne controle werkt zou men verwachten dat hij te eniger plaats een nauwkeurige omschrijving en bespreking zou geven van wat hij van die interne controle verlangt. Dat doet hij echter niet en mede hierdoor krijgt de lezer van zijn boek een gevoel van teleurstelling en de indruk dat „internal control” als een weinig zeggend stopwoord wordt gebruikt.

Zou het zo zijn, dat Montgomery met „internal control” naast de uit de administratieve organisatie voortvloeiende interne controle tevens bedoelt de interne controle als afzonderlijke staffunctie onder leiding van een bevoegd accountant, en dat deze functionaris een volkomen controle uitvoert, dan zou de discussie teruggebracht kunnen worden tot het vraagstuk van de verhouding tussen interne — en externe accountscontrole. Uit het boek blijkt nergens dat aldus is gedacht, zodat wij deze optimistische veronderstelling voorlopig terzijde moeten leggen.

Onze beschouwingen afsluitend kunnen wij concluderen dat de afstand tussen de Amerikaanse en de Nederlandse controle-opvattingen nog aanmerkelijk genoemd moet worden. Het belangrijkste is uiteraard het door ons geconstateerde verschil in uitgangspunt; indien de Amerikanen zich zouden gaan bezinnen op een organische controle, waarbij de eindtoestand niet meer als een gegeven wordt aangenomen, dan zouden zij zelf wel inzien dat hun controletechnieken op vele punten een aanvulling en een wijziging moeten ondergaan. Misschien zou daarna een basis gelegd kunnen worden voor het uiteindelijke ideaal, een uniform accountantscertificaat.